

Tusor Péter Pázmány, a jezsuita érsek. Kinevezésének története, 1615–1616 (Mikropolitikai tanulmány) című könyvének bemutatója. Budapest, 2016. február 8.¹

A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Hittudományi Karán Erdő Péter bíboros részvételével került sor az MTA-PPKE 'Lendület' Egyháztörténeti Kutatócsoport vezetője, Tusor Péter legújabb kötetének bemutatójára. A *Pázmány, a jezsuita érsek. Kinevezésének története, 1615–1616 (Mikropolitikai tanulmány)* címmel írt monográfia megjelenésének apropójául az szolgál, hogy Pázmány 400 éve ezen a napon kérte a jezsuita rend generálisát, hogy bocsássa el a rendből. Így felgyorsult a folyamat, hogy „szürke eminenciásból” – pontosabban, ahogy a szerző maga fogalmaz „fekete eminenciásból” – Magyarország primása lett. A kötet alapját Tusor Péter 2013-ban 100%-os, summa cum laude eredménnyel megvédett akadémiai doktori értekezése adta, ennek némileg átdolgozott változatának kiadására került sor a *Collectanea Vaticana Hungariae* sorozat első sorosában. A bemutatására szerveződött szakmai bizottságban is méltán kaptak helyet a mű akkori bírálói; Török József, a PPKE HTK egyetemi tanára, aki a rendezvényt moderálta és Erdő Péter bíboros, Esztergom-budapesti érsek, aki a megnyitó beszédet mondta. A kötetet a Pázmány kutatás jeles személyisége, BITSKEY ISTVÁN akadémikus és az Esztergomi Hittudományi Főiskola oktatója, TÖRÖK CSABA teológus méltatta.

A szép számban összegyűlt érdeklődőket TÖRÖK JÓZSEF köszöntötte, aki a mű megszületésének háttérét és a könyvbemutató dátumának apropóját ismertette, kiemelve, hogy a könyv az akadémiai doktori bírálatokat is figyelembe véve készült. Ezt követően Erdő Péter szolt röviden a kötet-ről, hangsúlyozva, hogy rendkívül érdekes olvasmány, melynek olvasása során az ember óhatatlanul hatása alá kerül annak a kornak, amelyben Pázmány Péter élt. E politikai és emberi intrikákkal teli időszakban derekasan helyt állt a jezsuita szerzetes, szomaszka novíciusjelölt, majd primás. Erdő azt is hozzátette, hogy a könyv nem csak a katolikus egyháztörténeti kutatás számára, hanem valamennyi érdeklődő számára haszonnal forgatható.

Bitskey István ismertetőjében rámutatott, hogy a sokszínű politikus, író és főpap, Pázmány Péter pályafutásának ismerete nélkül a 17. század politikai, művelődési, egyházi viszonyairól, a magyarság nyelvéről, irodalmáról, mentalitásáról nem lehet képet alkotni. E sokszínű egyéniség primási kinevezését vizsgálta Tusor Péter újszerű, mikropolitikai megközelítésben. Imponáló kutatói teljesítmény, hogy a szerző húsz levéltár közel hatvan fondját használta fel, ráadásul függelékben harminchárom, a primási kinevezés háttérének megfejtéséhez leginkább kapcsolódó, túlnyomó többségében kiadatlan dokumentumot teljes terjedelemben közreadott. Bitskey először Tusor kutatói pályája ívén helyezte el a monográfiát, majd a főbb megállapításait ismertette. A monográfia megjelenését jó néhány előtanulmány előzte meg: a szerző a közelmúltban számos olyan új levéltári anyagot tárt fel és tett közzé, amely több vonatkozásban is frissítette, kiegészítette, illetve korrigálta a kora újkori, különösen a 17. századi egy-

¹ Készült az MTA-PPKE 'Lendület' Egyháztörténeti Kutatócsoport keretében.

ház-, művelődés- és politikatörténeti ismereteket. Az eredmények számbavétele során Bitskey kronológiai rendben haladt – Forgách 1615. október 16-ai halálától az érseki szék szeptember 28-ai királyi, majd november 28-ai pápai betöltéséig, s a következő év március 12-én Pázmány püspökké szenteléséig – a könyv szerkezete által sugalmazott élettörténeti fordulópontok és fontosabb megállapítások mentén.

A főbb novumok között megemlíttette, a szerző hívta fel rá a figyelmet, hogy Pázmány Forgách érseknek nem pusztán a titkára, hanem lelki vezetője, gyóntatója is volt. Befolyása tehát a magyar egyház irányítására meghatározóbb volt, mint korábban sejteni lehetett. S ennek köszönhetően a forgách-i konfrontatív politika helyett a belső katolikus felekezetiépítés fokozatosan előtérbe kerülhetett. Szintén új megállapítása, hogy Pázmány érseki kinevezésének egyik legfőbb támogatója a magyar katolikus rendek részéről Hethesi Pethe László királyi tanácsos, a magyar kamara elnöke, Tolna vármegye főispánja volt. Partinger Gáspár kamarai tanácsos pusztán az ő nevében járt el az érseki kinevezés ügyében. A Status Catholicus álláspontja találkozott a császári Titkos Tanács elnökének, Melchior Klesnek a véleményével. Ugyanakkor még le kellett küzdeni azt a közjogi akadályt, hogy az 1608. évi 8. törvénycikkely rendelkezése szerint a jezsuiták Magyarországon javadalommal nem bírhattak. Ezt hidalta át a megoldás, hogy V. Pál pápa 1615. november 14-ei brevéjében engedélyezte Pázmány átlépését egy másik rendbe, párhuzamosan mentesítve jezsuita előjárói joghatósága alól. Placido de Mara kapcsolatai vezettek a szomaszka rendhez, melybe átlépési engedélyt kapott. A novíciusjelöltnek a novíciusi fogadalmat hat hónapon belül a nuncius kezébe kellett volna letennie, viszont erre nem került sor, mert de Mara nuncius Padova környéki fürdőkhöz utazott kúráltni magát. Tehát Pázmány erre a pár hónapra nem volt jezsuita, így sor kerülhetett turóci préposti, majd érseki kinevezésére. De facto a szomaszka fogadalomtételre kijelölt határidő lejártával, a jezsuita fogadalmat maradt érvényben. Ezért teljes joggal adhatta a szerző a Pázmány, a jezsuita érsek címet a könyvének.

A turóci préposti kinevezéshez kapcsolódik Tusor másik jelentős megállapítása, hogy a Pannonhalmán őrzött, fehér mozzettát viselő Pázmány portré nem szomaszka öltözékben, hanem a premontrei prépostok jellegzetes viseletében ábrázolja a későbbi főpapot. Felső-Magyarországot ebben az öltözékben végigvizitálva jelezte, hogy nem jezsuita többé, ami jól beleillett politikai pályája előkészítésébe. A szerző alapos szövegkritikai vizsgálódásával feltárta az 1616 elején Pázmányt a detrekői várúrnővel, Bakith Margittal folytatott viszonyról vádoló levelek szerzőjének személyét, a vádaskodások indítékait, illetve hatását is. Pázmány irodalmi munkássága kapcsán úgy vélte, hogy az érseki kinevezés után az író tollat pásztorbotra cserélte. Azonban Bitskey ehhez hozzátette, hogy bár logikus a megállapítás, hogy az egyházkormányzati feladatok lefoglalták energiái jó részét, de szerinte egyik kezében a tollat, másikkban a pásztorbotot tartotta. Tehát erről a kérdésről termékeny eszmecsere alakulhat ki.

Bitskey az eredmények részletező számbavétele mellett kiemelte azt is, hogy a monográfus személyében a legkiválóbb kutatói kvalitások egyesültek: alapos nemzetközi szakirodalmi tájékozottság, invenciózus mentalitás, problémaérzékenység, kiváló filológiai, textológiai, latin nyelvi ismeretek, valamint a szentszéki hivatalok és a diplomácia történetének beható ismeret.

rete. A könyv interdiszciplináris karakterét mutatja, hogy nem csak az egyháztörténetet, hanem a diplomácia-, politika-, és jogtörténetet, sőt a művészettörténetet is új eredményekkel gazdagította. A téma további kutatási lehetőségét kínálja a gondos, alapos jegyzetelés, viszont joggal merülhet fel a kérdés, hogy egyáltalán ki lehet-e érdemileg egészíteni ezt az önmagában kerek egészet alkotó munkát.

A kötet másik méltatója, Török Csaba Tusor történetírói módszerét, mikropolitikai megközelítését dicsérte, amellyel a történeti kérdéseket úgy dolgozta fel, hogy kilépett a klasszikus sémákból. A nagy politikai történetek mögött ugyanis kibontakozik egy mikrotörténelem, amiben a személyes kapcsolatok és határvonalak olykor nagy jelentőségre tesznek szert. Meggyőződése, hogy a mikroszint determinálja a makroszint alatti változásokat, és a történeti események akkor érthetőek, ha azok személyes viszonyaiban vizsgáljuk őket. Míg korábban Pázmány egyéni karaktere kimaradt a kutatásokból, most erre is rálátást kaptunk: a szerző nem pusztán, mint államférfit, író vagy politikust mutatja be, hanem mint papot, szerzetest, püspököt, akinek teológusi pályája közéleti fordulatot vett. Török – kapcsolódva az előtte szólóhoz – megállapította, hogy a kutatás szerinte még ebbe az irányba lenne bővíthető, például annak vizsgálatával, hogyan élte meg a szerzetes és környezete ezt az átalakulást.

Török véleménye szerint külön értéke a források feltárásának, hogy rálátást kapunk arra, hogy már Forgách életében elindul Pázmánynak az az útkeresése, amely a Jézus Társaságtól – későbbiekben csak ideiglenes – „eltávolodást” előkészíti, halálával és az örökösödés kérdésével felgyorsul. Ebből is kitetszik, hogy nem egy közvetlen örökösödési harcban indul meg ez a változás. 1615 decemberére pedig már az összes érdekelt fél – a Status Catholicus képviselője Pethe László, Placido de Mara nuncius, a császári udvar több képviselője, sőt, maga V. Pál pápa is – felveti Pázmány Péter érseki kinevezésének lehetőségét. A könyv szerzője jól rávilágít arra, hogy amikor szinte mindenki mellette van, miért kelt pont a jezsuita rendben ellenérzést ez a terv: a háttérben patrónusa, Klesl által képviselt politikai irány helytelenítése állhatott. Pázmány érseki kinevezésének késlekedésében, akárcsak Bitskey, Török is kiemelte a szerző által vázolt egyik kulcsfontosságú momentumot, az 1608. évi 8. törvénycikkely rendelkezését.

Számára a legérdekesebb része a könyvnek az volt, ahogyan a szerző a II. Mátyás utódlása körül kialakult politikai csatározásokba behelyezi Pázmány alakját, aki zseniális diplomáciai érzékével el tudta érni, hogy a magyarországi protestáns rendek is elfogadják Ferdinándot és ő maga se kerüljön szembe Kleslrel. A kötetben megelevenednek a kor és a kor szereplői is, akik között Pázmány az érseki székbe emelkedett, ahol nem egyszerűen, mint Klesl kliense működött, hanem teológiai jártassága mellett saját politikai zsenije is megmutatkozott.

A könyvbemutatón a Pázmány Péter teológiai munkásságát kutató Szabó Ferenc S.I. is felszólalt, a Pázmány kutatásokba bekapcsolódásra, azok folytatására – a *Theologia Scolastica* kézirat kritikai kiadásának előkészítésére – bízta a fiatalságot.

Végül Tusor Péter reflektált az elmondottakra, kiemelve, hogy 2011-től OTKA, majd 2012-től a Magyar Tudományos Akadémia 'Lendület' programjának támogatásával kerülhetett sor a *Collectanea Vaticana Hungariae* több kötetének kiadására, az alapul szolgáló vizsgálatok elvég-

zésére. Reményét fejezte ki arra vonatkozóan is, hogy az egyháztörténeti kutatások tudományos utánpótlását biztosító egyháztörténeti modul 2014-es megszűnése a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Karán pusztán átmeneti jelenség volt, és a kutatásokat az egyetem újra támogatni fogja. A kiadásra került könyv az MTA egyik munkatársát, Varga Ildikót is megihlette, aki elkészítette Pázmány Péter első gobelin portréját, amely keretbe foglalva a pódium elegáns bíborvörös háttére előtt tette vizuálisan megfoghatóvá a tudós érsek személyét.

(ism.: *Tóth Krisztina*)